

Konstlivet på Strindbergs tid

Föreläsning på Strindbergsmuseet 3 december 2011 av Olle Granath
i regi av Strindbergsmuseet och ABF Stockholm.

Olle Granath inledde med att berätta att Strindberg hela livet var intresserad av bilder och att han redan i Uppsala lärde sig att handskas med färger och pensel. Han tänkte i bilder och var också noga med att söka rätt illustratörer till sina texter – när de inte uppfyllde hans önskningar prövade han att illustrera själv med hjälp av foton. I september nästa år kommer Liljevalchs att visa verk av Strindberg och hans samtida i samband med firandet av Strindbergsåret 100 efter hans död 1912, berättade han.

Men det var först 1872 som Strindberg utvecklade en mera kvalificerad konstsyn i samband med att han började skriva konstkritik i Dagens Nyheter. Detta var en brytningstid inom både konst och litteratur i Sverige, skildrad av Strindberg bland annat i Tjänstekvinnans son där flera av tidens konstnärer uppträdde under fingerade namn. Det gällde till exempel Per Ekström, Alfred Nyström och Per Sillén samt Måns Jönsson som i boken går under namnet Olle Montanus. Strindberg drogs till dessa konstnärskretsar, hans önskan var ju att göra en omvänd klassresa, sade Olle Granath: ångbåtskommissionärens son presenterar sig i sin självbiografi som tjänstekvinnans son. Men livet igenom levde Strindberg trots allt ett tämligen borgerligt liv med borgerliga vanor, påpekade Olle Granath.

Den första bild han visade under föredraget var Georg von Rosens porträtt av Erik XIV och Karin Månsdotter med Göran Persson i bakgrunden, just en sådan målning som de unga målare som skulle komma att bilda Konstnärsförbundet tog avstånd från. Målningen sågs som ett exempel på den petrifierade akademikonst som de unga, med Ernst Josephsson i spetsen, vände sig emot. Nästa bild föreställde Julius Kronbergs "Jaktnymfen" som föreställer en naken kvinna som ligger starkt solbelyst i en glänta i skogen samtidigt som två satyrer står och tjuvtittar på henne. Målningen väckte på sin tid en enorm debatt och ansågs obscen. Detta var ett verk som det oskariska Sverige inte tålde. Den som räddade det hela undan skandal var dock kungen själv, dvs Oscar II, som besökte utställningen tillsammans med ett antal av hovets damer och bad konstnären måla till några vasstrån här och var – sedan kom protesterna från dubbelmoralens försvarare inom borgerskapet av sig. Men en som också försvarade "Jaktnymfen" var Strindberg. I en artikel beskrev han hur han närmade sig tavlan en gråmulen dag och hur vid åsynen av detta verk hela lokalen lystes upp och plötsligt tycktes bada i ljuset och värmen som strålade ut från målningen. En berusande upplevelse.

Detta var, sade Olle Granath, Münchenskolans förtjänst. Vid det här laget hade alla elever vid akademien övergivit Düsseldorfdoktrinen att teckna först och färglägga sedan för ett fritt måleri, helst ute i det fria. Till München vallfärdade både Zorn och Carl Larsson. Här fanns det nya måleriets själ.

År 1876 gjorde Strindberg sin första resa till Paris; ett decennium senare beskrev han hur mycket denna första resa till Paris hade betytt för honom. Nu såg han för första gången impressionisternas; deras första utställning hade ägt rum ett par år tidigare. Och nu skrev Strindberg i Dagens Nyheter om verk av Sisley och Pissaro, verk som tidigare endast omtalats som obegripliga: "så här kan man väl ändå inte måla!" Också Konstnärsförbundets unga medlemmar var inledningsvis nog så skeptiska, nästan rädda för den nya ögonblickskonsten. Men Strindberg förstod den och skrev en artikel i DN där han i dialog med sig själv diskuterar vad nu detta allt kunde betyda - nämligen ett annat slags realism. Vad impressionisterna målade var inte verkligheten som sådan utan som den tedde sig för betraktaren i ögonblicket. Konstteoretiskt var Strindberg påverkad av både Plinius den äldre och Leonardo da Vinci, påpekade Olle Granath, men han redovisade aldrig sina källor.

Granath gick sedan över till att beskriva den komplicerade vänskapen/fiendskapen mellan Carl Larsson och Strindberg. Den inleddes på 1880-talet då Strindberg bad Carl Larsson illustrera hans "Svenska folket" men samarbetet skar sig då författaren började ändra i Larssons bilder och Larsson drog sig ur. När Strindberg sedan återkom med en förfrågan i Grèz sur Loin om Carl Larsson ville illustrera hans "Franska bönder" sade Larsson nej – hans egen stjärna var i uppåtgående och han behövde ingen draghjälp längre. Och han var bränd av den tidigare erfarenheten. Det var efter detta nej till samarbete som Strindberg senare skrev sin infama artikel om hyckleriet i Carl Larssons konst och hans förljugna lovsång till hemmet och familjen. När Carl Larsson läste detta aktstycke letade han reda på kökets största förskärare och gick ut på stan i hopp om att möta Strindberg och sticka ner honom. Som tur var stötte de aldrig på varann, sade Olle Granath.

År 1885 ägde det stora upproret mot Konstakademien rum under ledning av Ernst Josephson och Konstnärsförbundet bildades. Man bildade sin egen skola och manade alla konstnärer att ge sig ut i naturen, att måla ljuset. Till dessa ideal anslöt sig Zorn, Bruno Liljefors, Per Ekström och Carl Nordström – många starka viljor som snart skulle komma i konflikt med varandra. Men inte mera oeniga ändå än att man kunde fira sitt tioårsjubileum med en gemensam utställning där även Strindberg inbjöds att delta. Han stod inte med i katalogen, eftersom han inte var ledamot, men gissa om kammen växte på Strindberg när han fick vara med vid de stora målarnas sida, sade Olle Granath. Mera olyckligt gick det för Ernst Josephson och Carl Fredrik Hill som senare "gick in i dimman", i bägge fallen efter omåttliga och grandiosa föreställningar om den egna förmågan, "jag ska bli Sveriges Rembrandt", etc.

Chef för Nationalmuseum var Richard Berg, skaparen av "Nordisk sommarnatt" den kända målningen där prins Eugén ses stå vid ett balkongräcke tillsammans med en ung kvinna och blicka ut över en den genomskinliga sommarnatten, denna magiska sammansmältning mellan ljus och natur som skulle komma att symbolisera "det nordiska ljuset" långt in i vår egen tid. Tavlan finns idag på Göteborgs konstmuseum. Richard Berg var Strindbergs trogne vän som alltid skulle komma att ta honom i försvar.

Det skulle dock inte dröja länge förrän det var dags för 1909 års män, det vill säga Matisseeleverna Isac Grünewald, Nils Dardel, Sigrid Hjertén med flera och de skulle mötas av lika stor oförståelse av Konstnärsförbundets medlemmar som de själva hade fått uppleva när de gjorde uppror mot Akademin några årtiondens tidigare. Allt är igen, sade Olle Granath. Men Strindberg gick vidare i frihetens tecken och skrev en essä med titeln "Om slumpen i det konstnärliga skapandet" där han pläderade för ett konstnärskap där målningen skapar sig själv under arbetets gång – så skulle han ju också komma att måla själv, dvs bilden tar kommandot och bestämmer över verket, inte konstnären. Man får gå till Jackson Pollock i egen vår tid för att hitta ett motsvarande program, konstaterade Olle Granath.

Kerstin Vinterhed